

Сойко И.В., канд. филол. н., доц.

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

К ВОПРОСУ О КОНЦЕПЦИИ СОВРЕМЕННОГО ЭЛЕКТРОННОГО НЕМЕЦКО-УКРАИНСКОГО ЮРИДИЧЕСКОГО СЛОВАРЯ

В статье рассмотрены концептуальные принципы, положенные в основу Немецко-украинской юридической онлайн-базы – первого в Украине немецко-украинского электронного словаря юридических терминов. Проанализированы и проиллюстрированы на конкретных примерах из словарных статей такие лексикографические принципы, как дефиниция термина, комментарий к термину на немецком и украинском языках, источник дефиниции и комментария, обозначение отрасли права и принадлежности термина к определенной национальной системе права, а также фиксирование основных типов коллокаций.

Ключевые слова: *электронный юридический словарь, юридическая лексикография, лексикографические принципы, дефиниция термина, комментарий к термину, связанные понятия, коллокация, переводческий эквивалент.*

УДК 811.112'42:32(430)

Стасюк О.С., к. філол. н.

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ЖАНРОВІ ОЗНАКИ УРЯДОВОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ФРН

Стаття присвячена визначенню жанрових ознак урядової декларації ФРН. Виявлено різновиди урядової декларації ФРН, які реалізуються в різних комунікативних ситуаціях, – урядові декларації, що виголошуються на початку роботи уряду, та урядові декларації щодо зовнішньополітичних питань. Описано основні характеристики кожного типу урядової декларації на прикладі сучасних виступів Федерального канцлера Німеччини Ангели Меркель. Визначено мовні засоби, за допомогою яких реалізується урядова декларація.

Ключові слова: *інтертекстуальність, парламентська комунікація, політична промова, тип тексту, урядова декларація.*

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістика тексту характеризується інтересом до вивчення текстів, що належать до інституційних галузей людського спілкування. Такими є зокрема політичні тексти. Одним із важливих напрямків досліджень є опис жанрових різновидів у синхронії та діяхронії, їхня класифікація. Одним із типів текстів, що відіграють значну роль у політичній комунікації ФРН, є урядова декларація (нім. “Regierungserklärung”). На значущість урядової декларації для всього суспільно-політичного дискурсу Німеччини неодноразово вказували німецькі дослідники [3, с. 241; 7, с. 38; 9, с. 212]. Урядову декларацію називають “видатним типом тексту” або “типом тексту, який привертає увагу”. Попри це, на сьогодні фактично відсутні праці, у яких здійснювався б системний розгляд урядової декларації.

Таким чином, **актуальність** дослідження зумовлено значною роллю урядової декларації у структурі політичної комунікації ФРН. Водночас, як буде показано далі, потребує з'ясування сутність тих жанрових різновидів, які охоплюються терміном “урядова декларація”.

Аналіз досліджень і публікацій. На сьогодні практично відсутні наукові праці, у яких здійснювався б систематичний розгляд урядової декларації як типу тексту. Згадки про урядову декларацію в сучасній німецькій лінгвістичній літературі пов'язані здебільшого зі значною роллю, яку цей тип тексту відіграє в розгортанні суспільно-політичного дискурсу. З одного боку, використання певних тем в урядовій декларації вказує на їхню значущість для німецького суспільства, на що вказує зокрема А. Буш: “Вказівка тодішнього Федерального канцлера Віллі Брандта на модернізаційний та інноваційний потенціал сучасних комп'ютерних технологій у видатному типі тексту урядова декларація чітко вказує на те, що комп'ютерні технології у 1969 році вже завоювали важливе місце в модернізаційних уявленнях німецького суспільства [3, с. 241].”

З іншого боку, висловлювання з урядових декларацій підхоплюються політиками, журналістами, громадськістю й активно використовуються в подальшому в суспільно-політичному дискурсі.

Слід звернути увагу на те, що урядова декларація є різновидом політичної промови. Серед політичних типів тексту урядову декларацію зараховують до політичних промов – диссensusно-орієнтованих (поряд із промовою на парламентських дебатах, промовою на партійному з'їзді, передвиборчою промовою) [6]. Вивченню політичних промов присвячено численні праці, зокрема й вітчизняних лінгвістів на матеріалі політичного дискурсу ФРН [напр., 1; 2]. Водночас ця стаття є першою працею, присвяченою безпосередньо урядовій декларації Німеччини.

Мета статті – визначити жанрові ознаки урядової декларації ФРН.

Матеріал дослідження складає 31 урядова декларація, що виходила в парламенті Німеччини у 2014–2018 роках. 22 з них виходили Федеральним канцлером Ангелою Меркель, інші 9 – міністрами.

Викладення основного матеріалу. Розгляньмо спочатку визначення поняття “тип тексту”. У німецькій лінгвістиці тексту існує низка термінів на позначення різновидів текстів (нім. “Textsorte”, “Textart”, “Stilart”, “Darstellungsart”, “Darstellungsform”, “Textklasse”, “Texttyp”). На сьогодні найпоширенішим є термін “Textsorte”. Загальноприйнятого визначення терміна “тип тексту” наразі не існує. Так, у словнику “Duden Deutsches Universalwörterbuch” тип тексту визначається як “різновид текстів, які повторюються в певних ситуаціях і можуть бути виокремлені на основі лінгвістичних критеріїв [5, с. 1529]”. Що стосується виокремлення типів текстів, можливими є різні підходи. Перший з них полягає у використанні готових позначень типів текстів, які сформувалися незалежно від лінгвістичних досліджень. Другий підхід – це намагання розмежувати типи текстів відповідно до лінгвістичних та комунікативних критеріїв,

віднайшовши для виокремлених типів відповідні назви.

У німецькій мові і парламентській культурі ФРН існує усталений термін “Regierungserklärung”. Повного відповідника в українській мові цей термін не має. При перекладі “Regierungserklärung” з німецької мови найчастіше вживається словосполучення “урядова декларація”. Саме це позначення буде вживатися в цій статті. Водночас для позначення аналогічних текстів в українській політичній культурі вживається також “програмна заява уряду”, “вступна промова прем’єр-міністра в парламенті”. Ці назви не є повними синонімами урядової декларації і вживаються насамперед на позначення урядової декларації, яка виголошується на початку роботи уряду.

Основними ознаками урядової декларації дослідники визначають такі [6, с. 84]:

1. Наявний текст у письмовій формі, на основі якого виголошується промова.
2. Обсяг тексту від середнього до великого.
3. Адресант (емітент тексту) – глава уряду або міністр.
4. Адресат – парламент і громадськість.
5. Тема – наміри уряду або особливо важливе політичне питання.
6. Функції – інформування і реклама.

Важливим питанням є розмежування різновидів урядової декларації. “В урядовій декларації Федеральний канцлер або міністр пояснює парламенту принципи, дії та плани уряду. На початку каденції Федеральний канцлер виголошує урядову декларацію перед Бундестагом, у якій він презентує політику уряду на період виконання своїх повноважень. Під час каденції Федеральний уряд в особі канцлера або міністра може виголошувати декларації щодо актуальних політичних тем. Але він не може бути примушений до виголошення урядових декларацій. Урядова декларація не

несе юридичних, але несе значні політичні зобов'язання для парламенту та уряду [4]”.

Як бачимо, спостерігаються дві різні комунікативні ситуації, у яких твориться урядова декларація. Тому можна припустити існування двох жанрових різновидів урядової декларації. На це вказує зокрема Й. Кляйн [8, с. 750].

Перший різновид – це урядова декларація, яка виголошується на початку каденції уряду. Виголошується вона Федеральним канцлером.

Другий різновид – урядова декларація, яка виголошується під час роботи уряду Федеральним канцлером або міністром щодо важливих подій. Як показує проаналізований матеріал, здебільшого це події зовнішньополітичного характеру. Урядові декларації цього типу виголошуються значно частіше. Так, протягом роботи німецького парламенту 18 скликання було виголошено 28 урядових декларацій цього типу.

Порівняймо обидва типи урядової декларації на прикладі промов Федерального канцлера Німеччини Ангели Меркель. Загальні характеристики цих двох промов викладені в таблиці 1.

Таблиця 1

Урядові декларації Федерального канцлера Німеччини Ангели Меркель

Назва	Урядова декларація щодо неформальної зустрічі 27 глав держав та урядів країн-членів Європейського Союзу 23 лютого 2018 року в Брюсселі	Урядова декларація
Дата	2018-02-22	2018-03-21
Адресант (емітент)	Федеральний канцлер	Федеральний канцлер

тексту)	Ангела Меркель	Ангела Меркель
Обсяг	3065 слів	8421 слово
Тривалість обговорення	90 хвилин	18 годин
Тематика	Зовнішня політика	Широкий спектр тем, які стосуються здебільшого внутрішньої політики

Як бачимо, обидва тексти значною мірою відрізняються за обсягом. Обсяг тексту в цьому разі визначається часом, який відводиться на виголошення урядової декларації регламентом парламентського засідання. Крім того, значною мірою різняться тривалість обговорення обох урядових декларацій. З точки зору лінгвістики тексту тривалість обговорення вказує на потенціал для творення інтертекстуальних зв'язків, які виникають між текстом-попередником (урядовою декларацією) і текстами, що виникають на його основі (промовами депутатів німецького парламенту в рамках обговорення урядової декларації).

Спостерігаються відмінності в темпоральних характеристиках обох текстів. В урядовій декларації щодо зустрічі глав держав та урядів країн-членів Європейського Союзу в центрі уваги перебуває найближче майбутнє. Передається це формами майбутнього часу дієслова, прислівником “morgen”, модальним дієсловом “wollen”. Натомість в урядовій декларації, що виголошується на початку каденції уряду, спостерігається звернення до більш віддаленого майбутнього, але водночас присутній аналіз подій, які вже відбулися.

Різняться обидва тексти також тематикою, що обговорюється. Якщо урядова декларація, яка виголошується на початку каденції уряду, охоплює широкий спектр тем здебільшого внутрішньополітичного спрямування, то урядова декларація щодо зустрічі глав держав та урядів країн-членів Європейського Союзу зосереджена на зовнішньополітичній тематиці.

Такі особливості комунікативної ситуації, у якій створюються урядові декларації, зумовлюють специфіку вживання окремих мовних засобів. Проілюструємо це прикладами вживання займенника першої особи множини “wir” в урядових деклараціях двох типів. В урядовій декларації щодо зустрічі глав держав та урядів країн-членів Європейського Союзу займенник “wir” вживається у значенні “ми – європейці” або “ми – уряд Німеччини разом із іноземними партнерами”.

(1) Angela Merkel (Bundeskanzlerin): Am Freitagvormittag – also morgen direkt vor Beginn des informellen Rates – findet ein Treffen der EU-Kommission, der Afrikanischen Union und der Vereinten Nationen mit den fünf Sahelstaaten, also Tschad, Mali, Niger, Burkina Faso und Mauretanien, statt, an dem auch Frankreich, Spanien, Italien und Deutschland teilnehmen werden. Hierbei werden wir mit der Kooperation beim Kampf gegen illegale Migration beschäftigen [10, с. 1077].

В урядовій декларації, яка виголошується на початку роботи уряду, домінує вживання особового займенника першої особи множини у значенні “ми – німці” або “ми – уряд Німеччини”.

(2) Angela Merkel (Bundeskanzlerin): Zur ganzen Wahrheit gehört, dass wir uns damals zu spät damit befasst haben, dass die Türkei bereits 3 Millionen Flüchtlinge aus Syrien aufgenommen hatte, dass wir viel zu lange auf ein auf dem Papier zwar schlüssiges, aber in der Praxis untaugliches Dublin-System gesetzt haben, auch weil wir annahmen, dass wir als Deutsche in der Mitte Europas von den Fluchtbewegungen um Europa herum schon nicht so sehr betroffen sein würden [11, с. 1812].

Відмінності між обома різновидами урядової декларації виявляються також на рівні інтертекстуальних зв'язків. Окрім відмінностей у значенні урядової декларації як тексту-попередника для розгортання суспільно-політичного дискурсу Німеччини, що, втім, потребує для аналізу тексти, у

яких використовується інтертекст з урядових декларацій і відповідно виходить за межі цього дослідження, обидва типи різняться використанням інтертексту в текстах урядової декларації.

Зокрема, для урядової декларації, яка виголошується на початку каденції уряду, характерним є вживання інтертекстуальних фрагментів з коаліційної угоди, що не є типовим для урядової декларації другого типу. Використовуються також цитати з інших німецьких джерел, наприклад, конституції:

(3) Angela Merkel (Bundeskanzlerin): Insbesondere das Zusammenleben der Religionen stellt uns vor große Herausforderungen. „Die Würde des Menschen ist unantastbar“, so heißt es in Artikel 1 unseres Grundgesetzes. Dieser Artikel beschreibt den Kern unseres Zusammenlebens. Er macht klar, dass Gewalt, Fremdenfeindlichkeit, Rassismus und Antisemitismus in unserem Rechtsstaat keinen Platz haben [11, с. 1814].

В урядових деклараціях другого типу домінують інтертекстуальні включення, авторами яких є зарубіжні політики, а також цитати з міжнародних договорів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, урядова декларація у комунікативному просторі Німеччини охоплює два близькоспоріднені жанрові різновиди, які виникають у різних комунікативних ситуаціях і характеризуються низкою відмінностей, зокрема обсягом, тематикою, темпоральними та інтертекстуальними особливостями. Цікавим напрямком подальших досліджень цього типу тексту видається контрастивний аналіз урядових декларацій у різних парламентських культурах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Діденко М. О. Політичний виступ як тип тексту (на матеріалі виступів німецьких політичних діячів кінця 20 століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол.

наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Максим Олександрович Діденко ; Одеськ. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2001. – 19 с. 2. *Дорофеева М.С.* Профіль суб’єкта в сучасній політичній промові (на матеріалі німецької мови) / Маргарита Сергіївна Дорофеева // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія. – К. : Видавничий центр КНЛУ. – Вип. 2. – 2000. – С. 104-110. 3. *Busch A.* Diskurslexikologie und Sprachgeschichte der Computertechnologie / Albert Busch. – Berlin; Boston: Walter de Gruyter, 2015. – 492 S. 4. *Deutscher Bundestag – Parlamentsbegriffe A – Z* [Електронний ресурс]. – Режим доступу від 01.05.2018: <https://www.bundestag.de/service/glossar/glossar/R/regierungserkl/245524> 5. *Duden Deutsches Universalwörterbuch* / hrsg. und bearb. von vom Wissenschaftlichen Rat und den Mitarbeitern der Dudenredaktion. – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 2002. – 1816 S. 6. *Girnth H.* Sprache und Sprachverwendung in der Politik: Eine Einführung in die linguistische Analyse öffentlich-politischer Kommunikation / Heiko Girnth. – Berlin; Boston: Walter de Gruyter, 2015. – 180 S. 7. *Keller R.* Handbuch sozialwissenschaftliche Diskursanalyse: Theorien und Methoden / Reiner Keller. – Wiesbaden: Springer, 2006. – 433 S. 8. *Klein J.* Textsorten im Bereich politischer Institutionen / Josef Klein // Text- und Gesprächslinguistik : Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung / hrsg. von Klaus Brinker, Gerd Antos [u.a.]. – Berlin ; N.Y. : Walter de Gruyter, 2000. – 1. Halbband. – S. 732–755. 9. *Römer D.* Wirtschaftskrisen: Eine linguistische Diskursgeschichte / David Römer. – Berlin; Boston: Walter de Gruyter, 2017. – 522 S.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. *Deutscher Bundestag. Stenografischer Bericht* [Електронний ресурс]. – 19. Legislaturperiode. – Sitzung 14. – Berlin, 2018. – S. 1075–1235. – Режим доступу від 01.05.2018: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btp/19/19014.pdf> 11. *Deutscher Bundestag. Stenografischer Bericht* [Електронний ресурс]. – 19. Legislaturperiode. – Sitzung 22. – Berlin, 2018. – S. 1795–1952. – Режим доступу від 01.05.2018: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btp/19022.pdf>

Стаття надійшла до редакції 15.08.2018

Stasiuk O.S., PhD.

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

TEXT TYPE SPECIFICS OF GOVERNMENT POLICY STATEMENT IN GERMANY

The article investigates text type specifics of government policy statement in Germany. The major types of the government policy statement in Germany that appear in different communicative situations are described. The first type is the government policy statement that is submitted at the beginning of the legislative session. The second type is the government policy statement concerning current political themes. The language means that are used in the government policy statement of each type are revealed.

Key words: *intertextuality, parliamentary communication, political speech, text type, government policy statement.*

Стасюк О.С., к. филол. н.

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ЖАНРОВЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРАВИТЕЛЬСТВЕННОЙ ДЕКЛАРАЦИИ ФРГ

Статья посвящена определению жанровых характеристик правительственной декларации ФРГ. Выявлены разновидности правительственной декларации ФРГ, которые реализуются в различных коммуникативных ситуациях, – правительственные декларации, которые провозглашаются в начале работы правительства, и правительственные декларации посвященные внешнеполитическим вопросам. Описаны основные характеристики каждого типа правительственной декларации на примере современных выступлений Федерального канцлера Германии Ангелы Меркель. Определены языковые средства, при помощи которых реализуется правительственная декларация.

Ключевые слова: *интертекстуальность, парламентская коммуникация, политическое выступление, тип текста, правительственная декларация.*